

VIRTUELLA LEKKAMRATER

En av farhågorna med dataspel är att de är passiviserande. Det är samma farhåga som tidigare medier utsatts för. Att barn t.ex. ”sitter och glor på TV” eller ”hänger med näsan över böckerna” har också uppfattats som negativt i kontrast till (kroppsligt) aktiva sysselsättningar. Barnen själva uppfattar dock inte dataspelen som ett passivt medium. I stället tycks en tjusning ligga i just att de kräver en aktiv insats av användaren.

I vissa spel, t.ex. *Shoot'em up*, måste spelaren ha ständigt intensiv uppmärksamhet på skärmen, i andra, som *Warlords* och *Sim City*, gäller det att ha god överblick och planeringsförmåga. Vissa spel kräver ett välutvecklat visuellt minne för att man ska hitta sin väg genom borgar och grottor, andra går inte att klara om man inte har goda kunskaper i det moderna amerikanska språket. När man talar om TV:ns och dataspelens passiviserande inverkan på barn, bör man alltså känna till att barn själva ser en stor skillnad mellan TV och datorer just i graden av aktivitet.

Kanske kan det vara på sin plats att försöka förstå vad aktivitet betyder i nutida barns värld. Begreppet ger säkert för de flesta en omedelbar association till rörelse. Bilden av ett aktivt barn är ett barn som springer, hoppar och klättrar. Det är också ett barn som målar och spikar, som uppfinner och konstruerar, ett kreativt barn. Det är inte heller ett ensamt barn, och detta är en viktig poäng. Dagens aktiva barn är aktiva *tillsammans* med andra. Det innebär att de kompetenser barnen behöver inte bara är fysiska och kroppsliga utan också sociala. Barn i dag har stort behov av att utveckla sin ”kommunikativa kompetens”. Gör de det i dataspelen? kan man undra.

Vid första påseendet är dataspel en utpräglad ensam-sysselsättning, även om det också finns spel där man är två, och möjligheterna till samspel är stora för dem som använder Internet. Vanligast är dock att man sitter vid skärmen och ”kör sitt eget race”.

Men barnet vid datorn sitter inte i en bubbla avskild från omvärlden. Spelet hon använder finns också hos andra, kanske har hon kopierat det från någon kompis. När ett barn spelar står ofta andra bredvid, lever med och ger råd och synpunkter. Dataspelen ingår, liksom mycket annat, som leksaker, TV-program och fritidsaktiviteter, i en gemensam erfarenhetsvärld, som håller barngruppen samman.

Dataspelen är, i motsats till det tryckta ordet, uppbyggda som interaktiva bildvärldar. Ett dataspel betraktar man inte utifrån, det går man in i. Det betyder att man inte, som när man läser en bok, förflyttar sig genom äventyret längs en utstakad väg från början till slut där passager och möten är givna. Att vandra genom ett virtuellt landskap är att ha uppmärksamheten riktad åt flera håll samtidigt; gå framåt och hålla uppsikt bakåt, vara beredd på överraskningar från alla håll samtidigt som man är uppmärksam på sitt eget aktuella tillstånd. Allt detta kräver kompetenser som är delvis nya för vår tid. Det är kompetenser i att snabbt uppfatta, tolka och agera utifrån en ström av samtidig information, fram-

för allt visuell sådan. Det är en ny sorts läskunnighet, som handlar mer om bilder och symboler än om text.

I själva verket kan man tala om en skriftspråksparentes, en begränsad tid från cirka 1850 till 1950 då skriftkulturen hade sin dominerande epok. Innan dess var det framför allt den muntliga kulturen som dominerade, men under skriftkulturens århundrade växte bild- och symbolspråket fram, först som en förstärkare av skriftspråket, men efterhand kom det alltmer att utveckla sina egna lagar och följa sin egen väg.

Den tyske forskaren Thomas Ziehe anser att dagens ungdomar har kompetenser som ungdomar tidigare inte hade. En sådan är förmågan att tillgodogöra sig digitala informationsprocesser, t.ex. dataspåret. En annan är en skicklighet i visuell perception. De som är unga i dag har i motsats till tidigare generationer en större känslighet för estetiska processer, är bättre på att läsa av bilder och att agera utifrån visuella intryck.

Att spela dataspel, att ”läsa” reklam och att zappa mellan TV-kanalerna är några av de sätt på vilka barn och ungdomar tränar sig i att skapa en sammanhållen bild av det som för en otränad kan te sig som en hop lösryckta fragment. Det är en förmåga som man kanske kan se som nödvändig för att skapa sig en hållbar tillvaro i en värld som till synes ständigt överöser individen med ofullständiga budskap och osammanhängande brottstycken.

Inom barnmediaforskningen finns två olika forskningsansatser, som kan betecknas som *effektforskning* respektive *bruksforskning*. Inom effektforskningen utgår man från en sändare-mottagare-modell, där mediet utövar en viss påverkan på barnet och där diskussionen gäller denna påverkans art och omfattning. Barnet får i denna modell en passiv position. I bruksforskningen sätter man i stället barnet som aktivt subjekt i centrum och studerar hur barnet använder medierna. Även påverkan från mediet till barnet blir då resultatet av en aktiv handling från barnets sida. Förutsatt att man inte sätter likhetstecken mellan ett aktivt val och ett medvetet val kan man se på barns tillägnande av mediars budskap som resultatet av ett subjekts aktiva val. I ljuset av det ökade kulturella utbudet och livsvägs-möjligheterna framstår detta förhållningssätt enligt min mening som det mest relevanta om man vill förstå barns situation i dag.

Amerikanen John Fiske ger uttryck för detta synsätt när han visar på hur en TV-tittare egentligen inte är en konsument utan en producent, och det som produceras är mening. Han talar om två ekonomier: Mot den ”finansiella ekonomin”, som handlar om att en TV-studio producerar ett program som i sin tur producerar en publik, ställer han den ”kulturella ekonomin”, som innebär att TV-tittaren producerar meningen och nöjet som han ska konsumera. Mening är det enda som aldrig kan bli till en vara, säger Fiske, den kan ”produceras, reproduceras och cirkulera endast i den konstanta process som vi kallar kultur”.

I sitt dataspelande producerar barnen ständigt mening utifrån de känslor som spelen uppväcker. Det kan vara spännande att gå omkring i en inhägnad hage och undvika förrymda dinosaurier i *Jurassic Park*, ”häftigt att bygga städer” i *Sim City* eller kul för den flygplansintresserade att själv sitta bakom spakarna i ett flygsimulatorspel. Är det inte möjligt att skapa förnöjelse i ett spel är spelet heller inte intressant.

Meningsskapandet återfinns på alla plan och är enligt Ziehe ett centralt uttryck för hur barn och ungdomar försö-

ker orientera sig i en värld av ökad görbarhet, reflexivitet och individualisering. I detta kulturella klimat uppstår ett behov av visshet, något säkert och fast att hålla sig till, vilket visar sig bl.a. i ett ökat intresse för andlighet. Att skapa mening i sitt liv som helhet likaväl som i de enskilda aktiviteter man ägnar sig åt, blir ett allt viktigare projekt i en fragmentariserad tillvaro och ett projekt som i högsta grad kräver en aktiv insats.

Barbro Johansson

Uppgifter till texten VIRTUELLA LEKKAMRATER

1. **Enligt texten är barn och ungdomar i dag bättre i vissa färdigheter som för tidigare generationer inte hade lika stor betydelse. Vilket av nedanstående anger Ziehe som en sådan färdighet?**
  - A Att tolka och bearbeta det man ser.
  - B Att känna sig hemmastadd i oväntade situationer.
  - C Att snabbt kunna välja mellan möjliga alternativ.
  - D Att skapa sammanhang av meningslös information.

2. **Hur ser textförfattaren på effektforskning och bruksforskning?**
  - A Hon anser att de två forskningsansatserna måste kombineras för att tolkningen av barns förhållande till medier ska bli heltäckande.
  - B Hon anser att effektforskningen är den mest användbara modellen, eftersom den inte förutsätter att barnen gör medvetna val.
  - C Hon anser att bruksforskningen är den mest fruktbara ansatsen, eftersom den bäst överensstämmer med vår tids villkor.
  - D Hon anser att varken bruksforskningen eller effektforskningen räcker till för att överblicka samspelet mellan barn och medier.

3. **Vad är det, enligt textförfattaren, som gör att dataspel och liknande inte förblir en enbart individuell och enskild angelägenhet?**
  - A Att man kan gå in i och delta i själva spelet eller programmet.
  - B Att det inom denna kultur finns en gemensam referensram.
  - C Att bild- och symbolspråket idag upplevs som en personlig kompetens.
  - D Att aktivitet idag definieras på ett helt annat sätt än tidigare.

4. **Hur ser textförfattaren på hela den nya medie- och datakultur som tas upp i texten?**
  - A Hon är positiv till tekniken i sig men negativ till själva innehållet.
  - B Hon är misstänksam mot tekniken i sig men positiv till den aktivitet den ger upphov till.
  - C Hon är positiv till såväl tekniken i sig som till själva innehållet.
  - D Hon är positiv till tekniken i sig men anser att risken för passivitet och fragmentarisering är överhängande.

STRIDSYXEKULTUREN

Kultur är ett ord som kan användas i många sammanhang. Vi kan tala om *kroppskultur*, *arbetarkultur*, *herrgårds-kultur*, *barnkultur*, *drivhuskultur* och många andra former av kultur. Vad ordet i grunden betyder förstår man om man vet att det kommer från latinets *cultura*, odling. En kultur är alltså ett bestämt, många gånger upprepat, traditionellt sätt att arbeta eller uppföra sig.

Ett visst beteende, en viss kultur, kan tänkas ha flera olika alternativa förklaringar. Kulturen kan till exempel tänkas ha samma geografiska utbredning som ett bestämt folk med sitt speciella språk. Eller kan den tänkas sammanfalla med en bestämd religion. Eller kan den tänkas bero på bestämda naturgivna, näringsgeografiska förutsättningar, som kräver att människorna för sin överlevnad uppträder på just det sätt som vi kan iaktta.

Stridsyxekulturen, som anses tillhöra ungefär tiden 2600 – 2200 f.Kr., kan sägas vara vår mest typiska kultur, inte bara under stenåldern, utan under hela Sveriges forntid. Den uppträder nämligen i mera standardiserade former än någon annan kultur, och särskilt är den mera standardiserad än de båda kulturer som ligger den närmast i tid, trattbägarkulturen och den gropkeramiska kulturen. Stridsyxekulturen upptäcktes först som ett karakteristiskt gravskick, och gravmaterialet ger fortfarande de rikaste upplysningarna.

Stridsyxekulturens gravar ligger under flat mark, men har troligen ursprungligen haft någon markering av trä, ty gravarna ligger gärna i rad, förmodligen längs en forntida färdväg. Nedgrävningen i marken är 2 à 3 meter lång och cirka 1 meter djup. I denna har man ställt en knappt manslång kista, ofta omgiven av mängder av stora klumpstenar. I kistan ligger den döde alltid på sida med uppdragna knän, alltså i sovställning. Gravgåvorna är rika, och något olika för män och kvinnor. Strängt iakttagna konventionella regler bestämmer var och hur varje föremål skall placeras. Den elegant formade och slipade *stridsyxan* är mannens förnämsta ägodel, och ligger alltid vid huvudet. Som vapen i strid var den opraktisk eftersom den lätt sprack tvärs av vid skafthålet. Snarare var den ett statusobjekt. Alla *flintyxor* är tväreggade och vanligen också håleggade, alltså som nutida stämjärn och håljärn, och användningen har varit densamma: till finare snickeriarbeten. Även kvinnorna har sådana flintyxor, något mindre i storlek än männens, och de har säkert också använt dem. I både mans- och kvinnogravar finns *lerkärl*. *Småredskap* som flintspån och benprylar, och *djurben*, säkert ofta rester av mat, ligger vid fötterna eller benen. Särskilt får och vilda, jaktbara djur förekommer. I kvinnogravar kan det finnas hundratals *bärnstenspärlor* av olika former. En kvinna har ett örhänge av *koppar*, i andra gravar finns spiraler av samma metall. Dessa kopparföremål är de äldsta gravfunna i Sverige.

Under stridsyxekulturens tid blir gravarna successivt allt frekventare, så att det finns mångfaldigt fler gravar från det sista avsnittet än från det första, samtidigt som gra-

varna så småningom blir fattigare. Detta kan tolkas så, att det i början fanns en utanför stridsyxekulturens aristokratiska gemenskap stående underklass, som inte begravdes efter dess ritual – eller inte efter någon ritual överhuvudtaget – men att efter hand allt större delar av denna underklass upptagits i stridsyxekulturens gemenskap, varvid den- nas aristokratiska prägel blev allt mindre accentuerad.

C14-dateringar visar att stridsyxekulturen är yngre än trattbägarkulturen, men samtidigt med den gropkeramiska kulturens senare del. Det finns heller inga slutna fynd som innehåller föremål från både trattbägar- och stridsyxekultur, men däremot sådana med föremål från både stridsyxekultur och gropkeramik. Dessa båda kulturer har kunnat leva tillsammans därför att den gropkeramiska kulturens bärare var fångstmän, medan stridsyxekulturens människor var bönder, precis som trattbägarkulturens.

Att stridsyxekulturens uppträdande i Sverige skulle bero på en invandring av stora folkgrupper är osannolikt av flera skäl. Ingenstans i Sveriges grannländer, varifrån invandringen skulle ha kommit, kan man påvisa en kultur som exakt överensstämmer med den äldsta stridsyxekulturen. Om en invandring förekommit borde den först ha riktat sig mot glesbefolkade delar av Sverige, och stridsyxekulturen borde haft en annan ekonomisk bas än trattbägarkulturen. Men i verkligheten har stridsyxekulturen samma bondeekonomi som trattbägarkulturen, och den uppträder först och starkast i just sådana områden där också trattbägarkulturen är starkast, till exempel de rikaste skånska åkerbruksområdena. Därifrån spreds kulturen mycket snabbt norrut, så att gravar med samma tidiga föremålsformer som i de äldsta skånska stridsyxegravarna påträffas i Mälardalen och i Trondheimstrakten i Norge. Ett så snabbt erövringståg över hela den södra delen av den skandinaviska halvön kan omöjligt ha genomförts under stenåldern. Däremot bör man kunna dra slutsatsen att stridsyxekulturen innebar någonting mycket attraktivt för bondestenålderns människor, någonting de gärna accepterade.

Den mest sannolika förklaringen till stridsyxekulturens uppträdande är att den innebär en övergång till ett nytt socioekonomiskt system och en ny eller i något avseende förändrad religion. Eftersom både trattbägar- och stridsyxekultur väsentligen baserades på jordbruket så finns det knappast mer än en ekonomisk faktor som kan ha haft samband med en stor social förändring, nämligen metallen, kopparn. Före metallens tid bör jorden, åkerjorden och betesmarken, och säkert också boskapen, ha haft större värde än någon annan egendom. Men i ett primitivt samhälle måste det vara mycket svårt för en enskild individ att hävda personlig äganderätt till ett markområde, helt enkelt på grund av dettas storlek. Man kan alltså förutsätta att marken ägdes av byn eller stammen gemensamt. En kopparyxa är däremot så liten att man mycket väl kan bära den med sig, och därmed också bli betraktad som dess ägare. Och kopparyxan är dyr – sedan metallen införts var det troligen möjligt för en man att i sina händer bära värden som mot-

svarade en hel stams jordområde. Metallens införande bör ha medfört en förändrad syn på jorden, som det för ett primitivt samhälle var naturligt att uttrycka i religiösa termer. Det är naturligt att trattbägarkulturens stammar, med sitt kollektiva ägande, tillämpade ett kollektivgravskick, medan stridsyxekulturen däremot hade enmansgravar.

Att stridsyxekulturen spreds så snabbt kan ha berott på att det äldre samhällssystemet hade sina brister. Det är möjligt att trattbägarkulturens system fungerade väl i ett natureografiskt enhetligt område som till exempel de danska öarna, men att stridsyxekulturens samhällsform däremot var bättre lämpad för den skandinaviska halvön med dess från område till område skiftande ekonomiska förutsättningar. Å andra sidan är den svensk-norska stridsyxekulturen bara

ett inslag i en allmäneuropeisk rörelse: likartade kulturer med enmansgravar och kopparföremål behärskar hela Europa från Ukraina i öster till Spanien och Irland i väster och från Sicilien i söder till Skandinavien i norr. Det är en mycket märklig period i Europas historia – aldrig någonsin, varken förr eller senare, torde vår världsdel ha haft så ensartade ekonomiska, sociala och religiösa förhållanden. Den viktigaste gemensamma orsaken måste vara metallen – eller, kanske bättre uttryckt, att människorna genom en social rörelse blev *medvetna* om metallens betydelse. Men möjligt är att den nya samhällsformens genombrott också påskyndades genom klimatförändringar, som kan ha förorsakat en kris inom jordbruket.

Mats P. Malmer

Uppgifter till texten STRIDSYXEKULTUREN

5. Vad är det, enligt texten, som skiljer stridsyxekulturen från den gropkeramiska kulturen? A Gravskickets roll i samhället. B Formerna för samlevnaden mellan olika samhällsgrupper. C Den geografiska utbredningen. D Befolkningens huvudsakliga försörjningssätt.	7. Enligt texten markerar stridsyxekulturen en förändrad syn på jorden bland bondestenålderns människor. Vilket av nedanstående ser textförfattaren som en följd av detta förändrade synsätt? A Stridsyxekulturens anpassning till förhållandena på den skandinaviska halvön. B Övergången från kollektiva gravar till enmansgravar. C Stridsyxekulturens samexistens med den gropkeramiska kulturen. D Kopparyxans begränsade användning i jordbruket.
6. Vad anger textförfattaren som en rimlig tolkning av skillnaderna mellan äldre och yngre stridsyxekultur vad avser gravarnas antal och utformning? A Att stridsyxekulturen gradvis förlorade sin dominerande ställning i stenålderssamhället. B Att stridsyxekulturen tog sig olika uttryck i olika geografiska områden. C Att stridsyxekulturen med tiden kom att omfatta en allt större grupp människor. D Att stridsyxekulturen successivt omvandlades till en ritual för social maktutövning.	8. Vad får textförfattaren att beteckna stridsyxekulturens tid som ”en mycket märklig period i Europas historia”? A Det faktum att kulturmönstret då var relativt enhetligt i hela Europa. B Det faktum att det europeiska stenålderssamhället så snabbt kom att förändras radikalt. C Det faktum att stridsyxekulturen kom att utvecklas så olika i skilda delar av Europa. D Det faktum att Skandinavien utvecklingsmässigt låg före det övriga Europa.

PRINCIPER FÖR MEDBORGARSKAP

I den medborgarskapslagstiftning som finns inom de flesta länder finns också regler för hur ett barns medborgarskap bestäms. Två principer är allmänt folkrättsligt vedertagna: härstamningsprincipen (nationalitetsprincipen) och territorialprincipen (domicilprincipen). Sverige tillämpar den förstnämnda, som innebär att föräldrarnas statstillhörighet avgör barnets medborgarskap.

Medborgarskapslagen (1950:382) trädde i kraft 1 januari 1951, men har kompletterats genom flera förändringar, den senaste från 1995. Två tidigare lagar hade funnits, en från 1924 och en från 1894. Medborgarskapslagstiftningen är i dag likartad inom de fem nordiska länderna, som i en samarbetsöverenskommelse från 1962 också säger att de skall underlätta för medborgare i ett nordiskt land att förvärva medborgarskap i ett annat nordiskt land.

Sedan lagen trädde i kraft har Sverige anslutit sig till *1961 års FN-konvention om begränsning av statslöshet* och *1963 års Europarådskonvention angående begränsning av fall av flerfaldigt medborgarskap och angående militära förpliktelser i fall av flerfaldigt medborgarskap*. FN-konventionen trädde i kraft 1975 och Europarådskonventionen 1969. Den senare konventionens syfte är att åstadkomma större enhetlighet mellan medlemsstaternas regler för medborgarskap och att motverka flerfaldigt medborgarskap och krav på militärtjänstgöring i mer än en stat. Några av ändringarna i medborgarskapslagen är gjorda för att anpassa lagen till bestämmelserna i konventionerna.

Enligt territorialprincipen får ett barn det lands medborgarskap inom vars gränser det föds. Det avgörande är alltså att barnet föds inom landets territorium.

Härstamningsprincipen innebär att barnet får samma medborgarskap som föräldrarna, dvs. det är deras nationalitet som avgör barnets medborgarskap.

Samtliga nordiska länder, liksom de flesta stater inom Europa, tillämpar härstamningsprincipen. Finland har en tilläggsregel som grundar sig på territorialprincipen och som säger att om barnet föds i Finland och om det då inte förvärvat något utländskt medborgarskap så blir det finsk medborgare.

När härstamningsprincipen tillämpas innebär den att medborgarskapet kan överföras i flera generationer, även om familjen har emigrerat till ett annat land. Sverige har därför, i likhet med många andra länder som tillämpar härstamningsprincipen, infört regler om preskription av medborgarskap.

En kombination av härstamnings- och territorialprinciperna tillämpas också av Storbritannien enligt dess medborgarskapslag från 1981. Barn födda inom Storbritannien, Nordirland, Kanalöarna, Isle of Man eller Falklandsöarna får brittiskt medborgarskap antingen genom härstamning eller genom att en förälder är bosatt inom nämnda territorium. Andra, födda utanför territoriet, kan bli brittiska medborgare vid födseln genom härstamning, om föräldern har blivit brittisk medborgare på ett visst sätt.

Territorialprincipen tillämpas i flertalet sydamerikanska länder, däribland Brasilien, liksom i USA, vars medborgarskapslag är från 1952. Ett barn blir amerikansk medborgare vid födseln om det föds i Förenta staterna och det är under Förenta staternas jurisdiktion. Ett barn som föds utanför USA kan dock bli amerikansk medborgare genom härstamning. En förutsättning är då i regel att en amerikansk förälder varit bosatt i USA under en viss tid.

Ett barn kan få två eller tre medborgarskap vid födseln. Det senare blir t.ex. fallet om föräldrarna är medborgare i olika stater och båda staterna tillämpar härstamningsprincipen och om barnet samtidigt föds i ett tredje land, där territorialprincipen tillämpas. Barnet får då ett medborgarskap genom pappan, ett genom mamman och ett genom att födas i ett land som tillämpar territorialprincipen.

I medborgarskapslagens 1 § fastslås att ett barn blir svensk medborgare vid födseln om:

- mamman är svensk medborgare
- pappan är svensk medborgare och gift med mamman
- pappan har dött, men vid sin död var svensk medborgare och gift med barnets mamma.

Om en svensk man gifter sig med en utländsk kvinna får deras gemensamma barn som är födda före äktenskapet svenskt medborgarskap (2 §). Barnen skall vara ogifta och under 18 år. I medborgarskapslagarna från 1894 och 1924 blev en utländsk kvinna som gifte sig med svensk man svensk medborgare genom äktenskapet, samtidigt som deras gemensamma barn födda före äktenskapet också fick svenskt medborgarskap. Numera gäller att medborgarskap genom äktenskap endast tillfaller gemensamma barn, inte hustrun.

Samtidigt som första paragrafen 1979 fick sin nuvarande lydelse infördes en 2 a §. Lagstiftaren menade att ett faderskap inte på samma sätt som ett moderskap ensamt kan motivera att barnet får svenskt medborgarskap. En viss samhörighet mellan fadern och barnet måste styrkas. Denna anses föreligga om fadern fått vårdnaden om barnet genom slutligt svenskt vårdnadsavgörande eller registrering hos skattemyndighet. Därefter finns alltså en möjlighet att ge barnet svenskt medborgarskap genom anmälan.

Enligt 3 § kan utländska barn som vuxit upp i Sverige under vissa förutsättningar förvärva svenskt medborgarskap mellan 18 och 23 års ålder.

För dig som förlorat ditt svenska medborgarskap men vill återvinna det finns två paragrafer i medborgarskapslagen som kan vara aktuella. 4 § handlar om att återvinna medborgarskapet genom anmälan och 6 § om att få svenskt medborgarskap genom naturalisation. Den förstnämnda paragrafen kan enbart utnyttjas av dig som vid födseln blev svensk medborgare.

Enligt 4 § gäller att du kan återvinna ditt svenska medborgarskap om följande villkor är uppfyllda:

- du blev svensk medborgare vid födseln
- du hade oavbrutet din hemvist i Sverige fram till 18 års

ålder (eller i Danmark, Finland eller Norge till 12 års ålder)

- du har åter din hemvist i Sverige sedan två år tillbaka
- du är statslös eller kan styrka att du genom att förvärva svenskt medborgarskap kommer att förlora ditt utländska medborgarskap.

Om du tidigare varit svensk och vill återvinna ditt svenska medborgarskap är det lättare att åberopa 6 § om naturalisation än anmälan enligt 4 §. Vid naturalisation ges ofta dispens från hemvistvillkoret. Enligt en fast praxis kan du som tidigare varit svensk medborgare, om du varit bosatt i Sverige till vuxen ålder, återfå ditt svenska medborgarskap omedelbart efter det att du på nytt har tagit hemvist här.

6 § gäller alla med utländskt medborgarskap som vill ansöka om att bli svenska medborgare (naturaliseras). Villkoren för att en ansökan skall behandlas är att du:

1. fyllt arton år.
2. sedan fem år eller, om du är dansk, finländsk, isländsk

eller norsk medborgare, sedan två år har hemvist här i landet, och att du

3. fört och kan förväntas komma att föra en hederlig vandel.

Även om villkoren enligt första stycket inte är uppfyllda kan naturalisation beviljas

□ ”om det är till gagn för landet att sökanden blir svensk medborgare”,

□ om du tidigare har varit svensk medborgare eller är gift med en svensk medborgare, eller

□ om det med hänsyn till dina förhållanden finns särskilda skäl för ett svenskt medborgarskap.

Frågor om naturalisation prövas av Statens invandrarverk. Regeringen avgör dock om naturalisation skall beviljas på grund av att det är till gagn för landet.

Gudrun Torstendahl

Uppgifter till texten

PRINCIPER FÖR MEDBORGARSKAP

9. I vilket av de länder som diskuteras i texten har härstamningsprincipen svagast respektive starkast ställning? A Storbritannien respektive Sverige. B Storbritannien respektive Finland. C USA respektive Sverige. D USA respektive Finland.	11. Vad nämns i texten som en skillnad mellan den nuvarande svenska medborgarskapslagen och de tidigare? A Att medborgarskapet numera bestäms av betingelser vid födseln. B Att en utländsk kvinna numera inte automatiskt kan bli svensk medborgare genom att gifta sig. C Att det numera är lättare för nordiska medborgare att få svenskt medborgarskap. D Att barn som föds i Sverige numera inte kan få dubbla medborgarskap oavsett föräldrarnas nationalitet.
10. En amerikan och en svenska är födda, uppvuxna och boende i Brasilien. Ingen av dem har satt sin fot i respektive föräldrars hemland. De gifter sig och får ett barn. Vilket/vilka medborgarskap får barnet, enligt textens uppgift? A Endast amerikanskt B Brasilianskt och amerikanskt C Endast svenskt D Brasilianskt och svenskt	12. Vilket är textförfattarens huvudsakliga syfte? A Att ge sammanfattande information om medborgarskapslagstiftningen. B Att redovisa historiken kring medborgarskapslagstiftningen. C Att granska råd och anvisningar rörande medborgarskapslagstiftningen. D Att ifrågasätta vissa konsekvenser av medborgarskapslagstiftningen.

DANMARK OCH GULDÅLDERN

Också i Danmark har man vant sig vid att poesi och prosa, vers- och romankonst, rör sig framåt i växelverkan och inte i jämnbredd. Turordningen är förstås inte helt regelbunden och man har nu senast haft två poesigenerationer i rad. Det är på poesins område de unga författarna mest märkbart gjort framstötningar och det är där man har profilerat sig som generationer.

Förra gången det begav sig, det är omkring femton år sedan, kom bland andra Michael Strunge, Søren Ulrik Thomsen, Pia Tafdrup, F. P. Jac och Bo Green Jensen att visa hur många namn kärt barn får. De då unga poeterna fick ett otal benämningar snästa efter sig: ”sorte romantiker”, ”punkexpressionister”, ”någenerationen”, ”de unge vilde” osv. Efterhand har det med lite andra tonfall blivit vanligt att beskriva dem som inget mindre än ”en anden guldalder”, en andra guldalder i dansk diktning. I denna mytiska modell finner man för övrigt en möjlig orsak till att den nya generation som nu bildar bredd på parnassen förblivit odöpt. Att kalla Lene Henningsen, Janus Kodal, Nicolaj Stochholm, Naja Marie Aidt och Karen Marie Edelfeldt, och då har jag bara nämnt de bästa, för en tredje guldalder vore nog för mycket även i Danmark där man annars gärna firar sig själva.

En filosofi för gamla surkartar, för dem som tycker att allting var bättre förr, kan man annars mena om guldåldersbegreppet. Den antika myten om de fyra tidsåldrarna är ju bestämt deevolutionistisk i sitt hävdande av hur allting går mot det sämre för att efter bronsålderns urartning sluta i järnålderns totala förflackning. På ryskt område blir till exempel en följd av resonemanget att med Pusjkin-eran ställd som höjdpunkt och svunnen guldalder, har 1910-talsgenerationens stora, trots sin väl egentligen lika stora lyskraft, aldrig kunnat bli annat än ”silveråldern” i rysk diktning.

I Sverige har vi nyktert avhållit oss från att tala stort om guldåldrar, men i Danmark har alltså 1980-talets poetgeneration hedrats med samma guldålderrubricering som det tidiga 1800-tal som såg Adam Oehlenschläger – ”Nordens digterkonge” – debutera, med folk som B. S. Ingemann och en allmän Ossian-kult tätt i hasorna. Att urromantikern Oehlenschläger åtminstone av Michael Strunge pekades ut som en historisk gudfader kan tyckas naturligt då Strunges diktarkull ofta beskrivits som just nyromantisk. Men för att komplicera saken ytterligare så kallas ibland även 1990-talsgenerationen, och förmodligen med än större rätt, för nyromantisk. Förvirrande? Jo, för trots den delade karaktäriseringen har dessa två samtida generationers poesi mycket olikartade innebörder. Man skulle kunna säga att ”romantiken” hos de förra, hos de senare har blivit till ”romanticism”. Att slutprodukten är en romantik som tappat en hel del av sin dynamiska kraft, och på kort tid vandrat den breda vägen från gränsöverskridande till artisteri, från uppror till institution.

Möjligtvis har den danska samtidslitteraturens fortgång

helt enkelt hamnat i baktakt, för det låter sig hävdas att 90-generationen kännetecknas av just de särdrag som 80-generationen tillskrevs men i realiteten knappast omfattade: den renodlade esteticismen, självcentreringen och samhällsfrånvändheten. Visst rasade 1980 de unga diktarna mot de äldres knäckebrödsprosa och partipoesi. Men även om att man på nytt proklamerade Själen och Konsten var man aldrig de skönandar och estetflabbar som det på den tiden marxistiska etablissemangen tyckte sig möta. Tvärtom hade man tagit djupa intryck av den skäggiga generationens dialektiska tänkesätt, ja man förhöll sig i själva verket dialektiskt till dem.

Antikverade eller ej, kanske är det ändå i dessa sammanhang man ska söka förklaringen till att ingen alls verkar förvänta sig en förnyad guldalder av 90-talets unga danska poeter. När samhället och kulturen inte längre uppfattas som ett fält av motsättningar, men helt enkelt bara som ett ställe att vara på, ungefär som en dag på stranden, hur ska man då kunna förvänta sig ytterligare en våg av högspänningsladdad meningshungrande diktning. Ligger det faktiskt inte i poesins väsen att näras av de tvära kasten mellan pol och pol?

Allt annat än en motsatsernas sprakande atmosfär – jag är ledsen att säga det – rådde vid det samlade framträdande den nya generationen häromåret gjorde på Ny Carlsberg Glyptotek. Innanför hörsalens statykantade pelargångar blev det akut tankeväckande att erfara hur den ekande marmorsalen förmådde vila i upphöjd avskildhet från den larmande stadstrafiken utanför, och endast vid ett enstaka tillfälle etablera kontakt i form av en genomträngande ambulanssignal! En välvald miljö, menar jag, till de skönhetssvärmande virtual reality-dikter som för en gångs skull tilläts lämna papperet. Framföringssätten, de nervöst eller coolt frampratade dikterna, gav en illustration till en tid där diktande börjat bli till privatsak. Poeterna var uppenbart förtrollade av orden och deras spännande kombinationsmöjligheter, men längre än till ett suggestivt fast betydelsefattigt känslomående räckte det inte.

Vilka betingelser kan det då krävas för att något sådant som ”guldåldersdikt” ska kunna uppstå? Frågan ställs i vad som nu för litteraturens del tycks vara en sublimerande andhämtningsperiod. Är det inte just i ett dialektiskt förhållande mellan spänningspoler som det verkliga diktandet söker sig fram och ges karaktär: Pusjkin och Lermontov kontra Nikolaushovet; den unge Oehlenschläger gentemot sin tids dästa borgerskap; dikt som fulländas under häftiga yttre och inre konflikter? Eller under mer konforma förhållanden: att dikt blir stor dikt i en sökande rörelse mellan privat och samhälle, mellan det lyriska och det episka, mellan hjärtats sanningar och tidens krav? Tydligt för alla tider är i vilket fall att den skönhet som inte tar vägen över erfarenheten förblir dekoration och staffage.

En poesins guldalder infinder sig självfallet inte på beställning och kanske möter något sådant oss aldrig igen.

Aldrig mer i Hamlets Danmark – ville jag skriva, för nog är det frestande att bruka det lilla danska riket som en spegel för våra egna svenska förhållanden. Allt känns ju igen, om än praktramens guldglans fattas oss.

Håkan Sandell

Uppgifter till texten

DANMARK OCH GULDÅLDERN

13. Vilken inställning har textförfattaren till hur litteratur diskuteras i Danmark? A Han tycker att man där också borde jämföra dansk diktning med svenska och internationella motsvarigheter. B Han tycker att man där överdriver betydelsen av de inhemska diktargenerationerna. C Han tycker att man där för mycket betonar formen jämfört med innehållet när det gäller poesi-generationerna. D Han tycker att man där i för hög grad nonchalerar den egna litteraturens historietradition.	15. Vilket av följande påståenden återger bäst hur textförfattaren ser på den danska 80- respektive 90-talsgenerationen? A Den förra tillmättes i hemlandet de egenskaper som den senare har visat sig besitta. B Den förra banade, genom att utgöra ett negativt exempel, vägen för den senare. C Det enda som egentligen skiljer generationerna åt är en konstlad decennieindelning. D Där den förra utmärkte sig för upprepning utmärker sig den senare för originalitet.
14. Hur kan man utifrån texten bäst karakterisera den litterära uppvisning som ägde rum på Ny Carlsberg Glyptotek? A Instängd och självupptagen. B Mångbottnad och värdeladdad. C Opersonlig och tidsbunden. D Tankeväckande och förtrollande.	16. Vilket grundläggande krav ställer textförfattaren på poesin för att den ska kunna kallas betydande? A Att den konsekvent bryter med tidigare poesitraditioner. B Att den vågar söka sig mot det episka. C Att den utgår från en upplevd verklighet. D Att den baseras på ett estetiskt tänkande.

BILDNING OCH UTBILDNING

Under 1990-talet har bildning återkommit i samtalet om utbildningens och kulturens utveckling. En av begränsningarna med den diskussion som förts är att bildning beskrivits enbart som en tradition. I läroplanskommitténs betänkande ”Skola för bildning” är bildning liktydigt med den nyhumanistiska traditionen och i folkbildningspropositionen är förebilden den svenska folkbildningen i sitt uppbyggnadsskede. När sedan målstyrning används som politiskt styrinstrument framstår det som än mer problematiskt att söka iscensätta bildning.

Vi är flera som under hela 1990-talet pekat på målstyrningens oförenlighet med själva innebörden i bildningsbegreppet. Föreställningen om bildning har genom denna behandling reducerats till ett honnörsord och används nu mest som ett policybegrepp. Det är därför hög tid att visa vad bildning kan innebära för de mest grundläggande begreppen i utbildning – hur vi ser på lärande, kunskap och pedagogik.

Ett modernt bildningsbegrepp finns att hämta i den hermeneutiska (tolkande) filosofin, där för första gången en klassisk bildningstanke fått sin nutida form och betydelse. Grundtanken är denna: Varje människa tolkar och förstår den verklighet hon lever och verkar i med utgångspunkt från det som är bekant för henne. Med hjälp av det redan bekanta förstår vi det obekanta, det för oss själva annorlunda och främmande. Synonymerna för det bekanta ger ett register av olika filosofiska positioner som uttrycker samma grundtanke – vardag, livsvärld, förförståelse, tolkningshorisont, självet, kulturen, identiteten.

Men för att lära nytt måste vi öppna oss för det som tidigare inte är känt, det som är annorlunda och främmande – att distansera oss från den alltför välbekanta vardagen, att utmana de självklarheter vi håller oss med i livsvärlden, att söka en ny förståelse, möta en ny horisont, förstå en annan kultur. Denna tanke finns som grundmetafor i bildningstraditionen, men uttryckt som lärande och kunskap i flera av vår tids tankeriktningar.

Grundföreställningen är densamma, människan utgår från det kända när hon tolkar nya erfarenheter. Dessa återför hon till sig själv för att införliva dem i sin tidigare bild av världen, i en ständig rörelse av utfärd och återkomst.

Ifrån den tanken kan vi härleda två andra av bildningens centrala innebörder – dialogen och det kulturella arvet. Dialog innebär här att den som deltar i ett samtal tillfälligt lämnar sin tidigare tolkning eller sätter den ”ur spel”, för att kunna öppna sig för andras tolkningar, för att därefter föra tillbaka dessa till sig själv med en annorlunda och berikad tolkning av den sak samtalet rört sig kring. Dialog kan föras med sikte på samtycke, konsensus, eller i medvetenhet om öppna eller latent konflikter.

I ett komplext samhälle med modern kommunikationsteknik kan inte heller dialog begränsas till att hållas ”ansikte mot ansikte”. För tolkning och förståelse behövs både det nära samtalet och kommunikation över långa avstånd. Men också mellan olika kulturer och över kulturella skillna-

der.

Det förutsätter kunskap om den egna kulturella bakgrunden. Men i vilken relation står vårt kulturella arv till oss själva och vår tolkning av nutida förhållanden? En värtalig konservativ falang i både amerikansk och engelsk utbildningspolitik ser kulturarvet som ett hallstämplat gods av klassiker som väntar på varje läsare, oavsett klassbakgrund, kön eller etnisk bakgrund. Denna hållning som hävdar det västerländska kulturarvets överlägsenhet har gjort det allt svårare att tala om betydelsen av tradition och kulturellt arv.

Det finns dock i dag många som opponerar mot ett sådant synsätt och ser bildningens möjligheter både i en kritisk reflexion av den egna kulturen och i nödvändigheten att studera andras. Med ett sådant synsätt blir en återuppriktelse och nytolkning av det kulturella arvet en nödvändighet för orientering i nutiden och för att söka en möjlig framtid.

En central beståndsdel i föreställningen om bildning är personligt integrerad kunskap. En av den svenska bildningstraditionens främsta företrädare, Ellen Key, fällde de numera klassiska orden att ”bildning är vad som finns kvar när vi glömt det vi lärt”. Med det synsättet angrep hon skolväsendet med dess pladrande papegojkunskap. Det var en förödande kritik hon riktade mot den tidens skola i framför allt ”Själamorden i skolorna”. I stället trodde hon på folkhögskolan och de folkliga rörelserna som sätet för en möjlig bildning för alla.

När informationsforskare i dag får frågan om skillnaden mellan kunskap och information svarar de ofta med detta Keycitat. Kunskap till skillnad från information finns integrerad i personligheten och gör oss bättre på att tänka, att handla och att leva. Bildande kunskap sätter människans samtliga förmågor i bruk.

Människan skapar sig en bild av världen i en ständigt pågående aktivitet av både igenkännande och förvandling. Bildande kunskap i sin moderna utformning handlar om att skola praktiskt kloka samhällsmedborgare (fronesis). Det slaget av kunskap skiljer inte ut dess personliga och etiska sidor. Den är orienterad åt det sociala, det solidariska och gemensamma. Det är en kunskap som i många sociologiska analyser står i konflikt både med den ensidigt teoretiska kunskapen (episteme) och den instrumentellt tekniska kunskap som enbart handlar om de effektiva medlen för att nå ett uppställt mål (techne).

Den som besitter praktisk klokhet är förmögen att utifrån sin allmänna kunskap, med hjälp av sitt goda omdöme kunna avgöra vad som är klokt att göra i de konkreta situationer människan befinner sig i. Bäraren av denna kunskap är den demokratiska medborgaren, inte den vetenskapliga eller tekniska experten.

Detta är några antydningar om vad modern bildning kan innebära. Bildningstanken kan vidare användas för diskussionen om demokratins innebörder, det mångkulturella samhället och humanismens förnyelse i den oerhörda modern-

sering som samhället nu genomgår. Det svåra är att orden har så stor makt över tanken att bara själva användningen av ordet "bildning" förvisar tanken till det förflutna eller ut i periferin. Arenan för ordet "kunskap" är å andra sidan redan beslagtagen av de teknokrater som håller på att reducera utbildningsväsendet till ekonomisk nytta, kunskap till en vara på marknaden och människan till humant kapital att investera i.

En radikaliserad bildningstanke och därmed en förnyelse av bildningstraditionen framstår i dag som en nödvändig motvikt mot den utbildningsideologi som nu dominerar främst den politiska arenan. Det mest förödande med den

är att den inte har något väsentligt att säga om utbildningens mest centrala och grundläggande begrepp. Vad menas med kunskap och vilken kunskap talar vi om? Vilka är innebörderna i det goda lärandet? Vad menar vi med god pedagogik?

Ett modernt bildningsbegrepp har en del av svaren på dessa frågor. Kanske är det främst i ett pedagogiskt nytänkande och i de problem som möter i ett mångkulturellt utbildningsväsende som modern bildning har sin allra största sprängkraft. Men allt detta förutsätter en ingående analys av vilka villkoren är för vad som går att åstadkomma på moderna institutioner.

Bernt Gustavsson

Uppgifter till texten BILDNING OCH UTBILDNING

17. I texten nämns termerna *fronesis*, *episteme* och *techne*. Vilket svarsalternativ uttrycker bäst innebörden i de tre termerna?

	fronesis	episteme	techne
--	-----------------	-----------------	---------------

A	etik	målsättning	medel
B	solidaritet	medvetenhet	kunskap
C	förnuft	teori	praktik
D	demokrati	vetenskap	expertis

18. Om man följer textens resonemang kring Ellen Keys uttalande, hur kan man då bäst definiera "bildning"?

- A Som ett kitt som hjälper till att bevara samhället intakt.
- B Som en exklusiv men praktiskt tillämpbar kunskap.
- C Som en koppling mellan nuet och det förflutna.
- D Som ett bestående avtryck i människan.

19. Hur beskriver textförfattaren förutsättningarna för dialog i ett modernt kommunikations-samhälle?

- A Allas lika möjlighet att ingå i en dialog undergrävs av den nya tekniken.
- B Själva formerna för dialogen utvecklas i linje med den nya tekniken.
- C Kraven på dialogens kvalitet sänks i samma takt som informationsflödet ökar.
- D Dialogens betydelse stärks men möjligheterna till offentlig insyn minskar.

20. Vilken av nedanstående uppmaningar sammanfattar bäst textens budskap?

- A "Ge människan en ny kunskap!"
- B "Ge utbildningen en ny uppgift!"
- C "Ge bildningen en ny innebörd!"
- D "Ge dialogen en ny utgångspunkt!"